

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 331:378.1

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ФОРМУВАННІ ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ СТРУКТУРИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

РАЄВНЕВА Олена Валентинівна

доктор економічних наук, професор

ГРИНЕВИЧ Людмила Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент

МІЛЕВСЬКИЙ Станіслав Валерійович

кандидат економічних наук, доцент

Вибір інноваційно-орієнтованого шляху розвитку здатен забезпечити системі освіти високу якість підготовки фахівців і підвищити рівень інтеграції ринку освітніх послуг в ринок праці. Це дозволить орієнтувати сучасну систему вищої школи не стільки на освітню діяльність, скільки на наукомістку технологічно витриману систему підготовки і перепідготовки фахівців.

Інформаційне, науково-дослідне середовище сучасного етапу розвитку країни ініціює творчу активність вищих навчальних закладів. Формування інноваційної політики держави сприяє розробці комплексу заходів у системі вузівської професійної освіти, організовує і стимулює інноваційну діяльність вищої школи, що є передумовою інтеграції вищої школи в науково-технічний простір.

Науково-освітня діяльність вищої школи спрямована на концентрацію інноваційного потенціалу, який міститься в системі вищих навчальних закладів (ВНЗ), і стратегічні, і тактичні орієнтири, що мають бути побудовані на науково-інноваційному фундаменті. Модернізація системи вищої професійної освіти орієнтована на те, що наука є однією з основних складових у діяльності вищих навчальних закладів (ВНЗ). «Наука – інновації» в цьому середовищі – безумовний елемент отримання хорошої освіти, якісної підготовки необхідних бізнесу фахівців, а також підвищення конкурентоспроможності поліпшення фінансово-економічного становища ВНЗ.

Сьогодні процес освіти у ВНЗ має бути результатом узгодженої взаємодії науки як засобу навчання і науки як джерела інноваційного розвитку. Саме з цих позицій відбувається формування стратегії і тактики широковідомих

і затребуваних ВНЗ, що на всіх стадіях інноваційного циклу дозволяє їм зміцнити свої конкурентні переваги і вплинути на формування механізму інноваційного розвитку суспільства. Звичайно це передбачає адекватний аналіз, заснований на розробці складноструктурованих систем моніторингу потреб сучасного бізнесу.

Вирішальним фактором, що визначає інноваційну складову у розвитку вищого навчального закладу, є стратегія розвитку та складання на її основі інноваційної місії університету, що відображає основні напрями розвитку, завдання у сфері освітньої, наукової, інноваційної діяльності. Інноваційна діяльність повинна пронизувати всі рівні управління університетом, залучаючи в освітню, наукову діяльність працівників університету, студентів, аспірантів, докторантів.

Такий підхід дозволить розвивати інноваційну інфраструктуру, тиражувати наукомісткі технології на ринок, навчати студентів на основі їх залучення в конкретну науково-інноваційну діяльність. Виявлені функціональні особливості і змістовна сутність управління ВНЗ в системі ринкових відносин визначають пріоритетність інноваційної складової як провідного чинника в управлінні університетом, з урахуванням якої проводиться вибір та обґрунтування стратегії його розвитку на основі інноваційно-орієнтованого управління. Підсумовуючи сказане вище, можна з високою часткою впевненості припустити, що необхідне поетапне перетворення університетів у інноваційно-орієнтовані університети, які враховують сучасні вимоги ринку.

Однією з провідних компонент ефективного розвитку вищого навчального закладу в сучасних умовах є формування інноваційно-організаційної структури.

Така структура має базуватися на науково-інноваційному потенціалі, що становить основу розвитку університетів. Інноваційно-орієнтована складова, в даному випадку, є одним з факторів, що забезпечує вдосконалення системи управління університетом в рамках реалізації інноваційно-орієнтованої стратегії розвитку. При цьому в розробку комплексу заходів щодо реалізації стратегії розвитку університету вбудовується система інноваційно-орієнтованого управління, заснована на узгодженні інтересів освітньої та наукової діяльності.

Процес ефективного розвитку ВНЗ повинен бути заснований на сучасній концепції формування інноваційних структур. Очевидно, що всі організації та їх структури створюються під конкретні економічні проекти, але результати найчастіше лише частково збігаються з цілями. Існуючі уявлення стандартної концепції побудови інноваційної організаційної структури вищого навчального закладу, на жаль, не відповідають складності реалій і специфіки тен-

денцій розвитку світової та національної економік. Все це передбачає необхідність подальших досліджень в галузі методології концептуальних основ побудови інноваційно-орієнтованих ВНЗ.

Розглядаючи діяльність ВНЗ з системних позицій, слід сказати, що, незважаючи на операційну відособленість, реальні системи мають необмежене число контактів із зовнішнім середовищем для поповнення своїх ресурсів. Складна система не може бути ізольованою. Завжди йде інформаційний та енергетичний обмін системи з зовнішнім середовищем. У табл. 1 представлені системні уявлення старої та нової концепції побудови інноваційної структури вищого навчального закладу, з якої видно, що увага повинна переключатися від взаємодії об'єкта з середовищем до внутрішнього пристрою об'єкта, від елементів системи – до зв'язків між ними, від стійкості – до динамічної рівноваги [2–6].

Таблиця 1

Подання стандартної і нової концепції побудови інноваційної структури вищого навчального закладу

Стандартна концепція	Нова концепція
Тривіальна (традиційна) система	Відкриті системи, що самоорганізуються
Автоматизм	Автономія
Причинно-наслідковий механізм поведінки	Операційна замкнутість
Прості аналогії та розчленування проблем	Складність, цілісність і неподільність
Негативні зворотні зв'язки	Позитивні і зворотні зв'язки такі, що змінюють знак
Енергетичний баланс	Інформаційний і енергетичний обмін
Елементи	Зв'язки елементів
Стійкість	Динамічна рівновага
Детермінована поведінка	Причинна і цільова самоорганізація

З табл. 1 видно, що основою функціонування традиційних структур ВНЗ слугують причинно-наслідкові моделі. Підставою функціонування відкритих самоорганізованих систем є певна операційна обособленість. Інакше кажучи, їх поведінку і саморозвиток визначають не стільки зовнішні причини, скільки характер внутрішніх зв'язків, правила взаємодії елементів (структура), пам'ять про минулі стани (генетична пам'ять), що обов'язково призводить до зміни деяких внутрішніх станів.

Результат змін визначається оцінкою ефективності структури ВНЗ – поточної або модифікованої. Структура уточнює поведінку і взаємодії на ринку освітніх послуг ВНЗ – які вона може підтримувати без втрати своєї цілісності.

Традиційні системи, що володіють вектором власної поведінки, стійкі до збурень, автономні і дуже життєздатні. В інноваційних структурах внутрішні процеси багато в чому керуються очікуваннями, передбаченням результатів. При цьому виникають рамки, правила, діапазон руху до досягнення тактичних або стратегічних цілей розвитку ВНЗ.

Світова практика поєднання напрямів і тенденцій розвитку інноваційних процесів в освіті характеризується наявністю різних структур в інноваційній діяльності університетів. Традиційні моделі інноваційного процесу, здійснювані як у рамках найбільших університетських комплексів, так і у вигляді науково-технічних і інноваційних проектів, спираються на науково-технічне і освітнє середовище організаційних структур з подальшим їх доведенням до стадії комерціалізації. Найбільшу роль в розробці наукової ідеї та її подальшої матеріалізації грають нові організаційні структури – інноваційні центри – технологічно активні комплекси, що входять в структуру університету і є головним чинником розвитку інноваційної діяльності освітньої установи. Інноваційні центри у своєму складі утримують технологічні парки (науковий, промисловий, технологічний, інноваційний, бізнес-парк), технополіси; регіони науки і технологій; інкубатори інновацій [3–8].

Центральну роль в інноваційній сфері університетського комплексу грає інноваційна інфраструктура, яка є організаційно-управлінською, матеріально-технічною, інформаційною, фінансовою і кредитною базою для створення умов, що сприяють ефективному розподілу коштів і наданню послуг для розвитку інноваційної діяльності. В той же час стан інноваційної інфраструктури тісно пов'язаний з моделлю економічного зростання і з рівнем технологічного розвитку національної економіки. Існуюча в країні інноваційна модель економічного зростання характеризується підвищенням ролі нематеріальних, інноваційних і інформаційних чинників росту, а також швидким розвитком сфери наукомістких послуг. Тому розвиток інноваційної структури ВНЗ доцільно базувати на створенні мережі консалтингових, інжинірингових, інформаційних, телекомунікаційних послуг.

Метою інноваційної діяльності в системі вищої школи є підвищення ефективності функціонування ВНЗ в умовах ринкової економіки. Важливим завданням системи освіти є підготовка і перепідготовка кадрів для інноваційної діяльності. Для досягнення позначеної мети необхідно удосконалювати систему управління науковою, науково-технічною і інноваційною діяльністю ВНЗ, а саме орієнтувати цю діяльність на ринок і споживача, що є основою системи управління ВНЗ в сучасних ринкових умовах. Це припускає різке посилення ролі маркетингу, обліку, відстеження швидкої і різкої зміни оточуючого середовища ВНЗ, попиту споживачів і ринку, а на цих підставах, швидкій адаптації системи управління ВНЗ до нових завдань, наукомісткої продукції, технологій і послуг фахівців [1, 3, 6].

Виходячи з цього інноваційна діяльність ВНЗ має бути спрямована на рішення таких завдань:

- розвиток і вдосконалення національної і регіональної інноваційної системи;

- ефективне і раціональне використання інтелектуальних ресурсів ВНЗ, формування стійкого інтелектуального потенціалу, здатного ініціювати і реалізувати інноваційні проекти різної складності і спрямованості;
- комерціалізація наукових ідей, оригінальних інноваційних проектів;
- розширення спектру робочих місць і баз практики для студентів, аспірантів на основі створення фірм і спільних підприємств, у тому числі з ВНЗ інших країн;
- підвищення рівня підприємницької культури і підготовка кваліфікованих кадрів у сфері малого і середнього бізнесу;

Інноваційна діяльність вищих навчальних закладів базується на інтеграції науки і освіти. Економічна основа такої інтеграції представляє об'єднання ресурсів і механізмів наукового і освітнього комплексів для отримання народногосподарського і комерційного ефектів. Структурна основа передбачає організаційну інтеграцію наукових організацій і освітніх установ в єдині науково-освітні комплекси з метою оптимізації структури науки і освіти. Інноваційна основа забезпечує інтеграцію інноваційних потенціалів сфери науки і освіти з метою активізації інноваційної діяльності в українській економіці.

Таким чином, ВНЗ як самоорганізована інноваційна система з певного рівня складності починає змінювати структуру, адаптуючись до змін як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі. Відбувається зміна власної поведінки за певними правилами. Ці зміни залежать від внутрішніх властивостей системи, від її досвіду, здатності осмислювати власну поведінку і зміну зовнішнього середовища.

Організаційна структура університету, яка освоює нові сфери і напрямки діяльності, занурюється у нові зовнішні умови, вимушена адаптуватися до них, і, безсумнівно, повинна змінюватися сама. Тому, аналізуючи загальну структуру організації, змінюючи і удосконалюючи її, ми по суті справи займаємося своєрідним перманентним проектуванням цієї структури. Університет найбільш сприйнятливий до інноваційно-орієнтованого розвитку і, отже, цей фактор повинен бути провідним і у структурі. Необхідно поетапно перетворення університетів в університети інноваційного типу, орієнтованого на врахування сучасних вимог ринку. Аналіз літературних джерел з практики формування та удосконалення інноваційних структур ВНЗ дозволив визначити два основні підходи до їх побудови [2–8]:

- перший базується на створенні відповідної інноваційної структури в середині самого університету, що входить до складу науково-дослідного відділу. Такі структури присутні в наступних російських університетах – Казанський національний дослідний

технологічний університет, Курський державний медичний університет, Поморський державний університет ім. М. В. Ломоносова, Алтайський державний університет;

- другий передбачає створення інноваційної структури як окремої ланки за межами університету. Такі структури створені в Уральському федеральному університеті, Сибірському державному медичному університеті, Національному дослідницькому університеті «MIET», Челябінському державному університеті.

Так, створення навчально-науково-інноваційних комплексів на базі університетів позиціонує їх як базують елементи науково-інноваційного розвитку національної економіки, оскільки їхня діяльність буде сприяти прискоренню процесів інноваційної модернізації високотехнологічних розробок в усіх галузях промисловості національної економіки, підвищення стійкості і забезпечення конкурентних переваг її розвитку на довгострокову перспективу за рахунок активної реалізації та просування на ринок перспективних результатів науково-технічної й інноваційної діяльності.

Література

1. Боровская М. А. Инновационная модель реформирования высшей школы / Инновационная экономика. 2-е изд. – М., «Наука», 2004. – С. 124–129;
2. Гагарина Д. А., Хеннер Е. К. Структура высокоразвитой информационно-образовательной среды инновационного университета / Управление информационной средой ВУЗа. – №3, 2009. – С. 69–73;
3. Завлин П. Н. Инновационная деятельность в современных условиях // Инновации. – 2001. – № 8 (45).
4. Кельчевская Н. Р. Финансово-правовое регулирование инновационного управления государственным вузом. – Екатеринбург: ГОУ ВПО УГТУ-УПИ, 2003.
5. Лаптев В. В., Писарева С. А. Интеграция науки и образования как фактор развития общества // Инновации. – 2004. – № 6.
6. Основы политики Российской Федерации в области развития науки и технологий на период до 2010 года и дальнейшую перспективу. Утверждены Указом Президента Российской Федерации от 30 марта 2002 г. № ПР – 576.
7. Стриханов М. Н., Суворинов А. В. О развитии инновационной деятельности и малого предпринимательства в системе профессионального образования // Инновации. – 2003. – № 9.
8. Терешин Е. М., Володин В. М. Системно-синергетический подход к синтезу основ управления социально-экономическими образованиями / Экономические науки: экономика и управление. – №5(66) 2010. – С. 152–155.
9. Экономика и организация управления вузом / Под ред. д-ра эконом. наук Глухова В. В. – СПб.: Изд-во «Лань», 1999.